

לשון הרע

מקורות לשיעור ראשון

I.

ויקרא פרק יט פסוק טז

לא תלך רכיל בעמיתך לא תעמד על דם רעהו אני יקנוק:

שמות פרק כג פסוק א

לא תשא שמע שווא אל תפשת ידך עם רשע להיות עד חמס:

רש"י ויקרא פרק יט פסוק טז

טז) לא תלך רכיל - אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים הולכי רכיל, הולכי רגילה אשפיימנ"ט בלע"ז [ריגול].

רש"י שמות פרק כג פסוק א

א) לא תשא שמע שווא - כתרגומו לא תקבל שמע דשקר, אזהרה למקבל לשון הרע, ולדיין, שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו:

II.

שמות פרק ד

- (א) ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך יקנוק:
(ו) ויאמר יקנוק לו עוד הבא נא ידך בתיקו ויבא ידו בתיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת כשג:
(ז) ויאמר השוב ידך אל תיקו וישב ידו אל תיקו ויוצאה מתיקו והנה שבה כבשרו:
(ח) והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקל האת הראשון והאמינו לקל האת האחרון:

רש"י שמות פרק ד

ג) ויהי לנחש - רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל ותפש אומנותו של נחש:

ו) מצרעת כשג - דרך צרעת להיות לבנה (ויקרא יג ד) אם בהרת לבנה היא. אף באות זה רמז שלשון הרע סיפר באומרו (פסוק א) לא יאמינו לי, לפיכך הלקהו בצרעת, כמו שלקתה מרים על לשון הרע:

ח) והאמינו לקל האת האחרון - משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך, שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעים, כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה:

ויקרא פרק יג פסוק מו

כל ימי אשך הנגע בו יטמא טמא הוא ביד יושב מחוץ למחנה מושבו:

רש"י ויקרא פרק יג פסוק מו

מו) ביד יושב - שלא יהיו שאר טמאים יושבים עמו. ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בידו, הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו, אף הוא יבדל:

במדבר פרק יב

- (א) וַתְּדַבֵּר מְרִים וְאֶהְרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכַּשִּׁית אֲשֶׁר לָקַח פִּי אִשָּׁה כַּשִּׁית לָקַח:
(ב) וַיֹּאמְרוּ הָרֶק אַךְ בְּמִשְׁחָה דִּבֶּר יִקְנֹךְ הָלֵא גַם כִּנּוּ דְבַר וַיִּשְׁמַע יִקְנֹךְ:
(י) וְהֶעֱנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מְרִים מְצַרְעֵת פְּשָׁלֵג וַיִּפְּן אֶהְרֹן אֶל מְרִים וְהִנֵּה מְצַרְעֵת:

רש"י במדבר פרק יב

ותדבר מרים ואהרן - היא פתחה בדבור תחילה, לפיכך הקדימה הכתוב תחלה, ומנין היתה יודעת מרים שפרש משה מן האשה, רבי נתן אומר, מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה, כיון ששמעה צפורה, אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפרש בעלי ממני, ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן. ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו, כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חבריו:

דברים פרק א

- (כה) וַיִּקְחוּ בְּיָדָם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וַיֹּרְדוּ אֲלֵינוּ וַיֵּשְׁבוּ אִתָּנוּ דְבַר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֹךְ אֲלֵהֵינוּ נָתַן לָנוּ:
(כו) וְלֹא אָבִיתֶם לַעֲלֹת וּתְמָרוּ אֵת פִּי יִקְנֹךְ אֲלֵהֵיכֶם:
(כז) וּתְרַגְּנוּ בְּאֵהָלֵיכֶם וּתֹאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת יִקְנֹךְ אִתָּנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאָרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת אִתָּנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ:

רש"י דברים פרק א

(כז) ותרגנו - לשון הרע, וכן (משלי יח, ח) דברי נרגן, אדם המוציא דבה:

דברים פרק כד + רש"י

(ט) זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים - אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת, אל תספר לשון הרע. זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים:

III.

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף טו עמוד א

תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן? ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה.

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף טו עמוד ב

אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי בן זימרא: כל המספר לשון הרע - כאילו כפר בעיקר, שנאמר: +תהילים י"ב+ אשר אמרו ללשונו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. ואמר ר' יוסי בן זימרא: כל המספר לשון הרע - נגעים באים עליו, שנאמר: +תהילים ק"א+ מלשני בסתר רעהו אותו אצמית, וכתוב התם: +ויקרא כ"ה+ לצמיתות, ומתרגמינן: לחלוטין, ותנן: אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה. אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: +ויקרא יד+ זאת תהיה תורת המצורע? זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע. ואמר ריש לקיש מאי דכתיב: +קהלת י+ אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון? לעתיד לבא מתקבצות כל החיות ובאות אצל נחש, ואומרות: ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך? אומר להם: וכי מה יתרון לבעל הלשון? ואמר ריש לקיש: כל המספר לשון הרע - מגדיל עונות עד לשמים, שנאמר: +תהילים ע"ג+ שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע. ראוי לסוקלו באבן, כתיב הכא: אותו אצמית, וכתוב התם, +איכה ג+ צמתו בבור חיי וידו אבן בי. ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע, אמר הקב"ה: אין אני יכולין לדור בעולם, שנאמר: +תהילים ק"א+ מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, אל תיקרי אותו לא אוכל אלא אתו לא אוכל. ואיכא דמתני לה על גסי הרוח. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע, אומר הקב"ה [לשר של] גיהנם: אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה נדוננו, שנאמר +תהילים ק"כ+ חצי גבור שוננים עם גחלי רתמים, אין חץ אלא לשון, שנאמר: +ירמיהו ט' + חץ שחוט לשונם מרמה דבר, ואין גבור אלא הקב"ה, שנאמר: +ישעיהו מב+ ה' כגבור יצא, גחלי רתמים היינו גיהנם. אמר רבי חמא בר' חנינא: מה תקנתו של מספרי לשון הרע? אם תלמיד חכם הוא עסוק בתורה, שנא': +משלי טו+ מרפא לשון עץ חיים, ואין לשון אלא לשון הרע, שנאמר: חץ שחוט לשונם, ואין עץ

אלא תורה, שנאמר: +משלי ג+ עץ חיים היא למחזיקים בה; ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו, שנאמר: +משלי ט"ו+ וסלף בה שבר רוח. רבי אחא ברבי חנינא אומר: סיפר אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקדש, שנאמר: +תהילים יב+ יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות, אלא מה תקנתו שלא יבא לידי לשון הרע? אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו, שנאמר: וסלף בה שבר רוח. תנא דבי רבי ישמעאל: כל המספר לשון הרע - מגדיל עונות כנגד שלש עבירות, עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, כתיב הכא: לשון מדברת גדולות, וכתיב בעבודת כוכבים: +שמות לב+ אנא חטא העם הזה חטאה גדולה, בגילוי עריות כתיב: +בראשית לט+ ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת, בשפיכות דמים כתיב: +בראשית ד'+ גדול עוני מנשוא. גדולות, אימא תרתי! הי מינייהו מפקא? במערבא אמרי: לשון תליתאי קטיל תליתאי, הורג למספרו ולמקבלו ולאומרו... אמר רבה: כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה, לית בה משום לישנא בישא. אמר ליה: כל שכן חוצפא ולישנא בישא! אמר ליה: אנא כרבי יוסי סבירא לי, דאמר רבי יוסי: מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי.

... אמר רבה בר רב הונא: כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא, לית בה משום לישנא בישא; מ"ט? חברך חבירא אית ליה, וחברך דחברך חבירא אית ליה... תני רב דימי אחזה דרב ספרא: לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו. איכא דאמרי: רב דימי אחזה דרב ספרא חליש, על רב ספרא לשילוי ביה, אמר להו: תיתי לי דקיימי כל דאמר רבנן. א"ל: הא מי מקיימת? לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו, שמתוך טובתו בא לידי גנותו? אמר להו: לא שמיעא לי, ואי הוה שמיעא לי קיימתה. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן על שבעה דברים נגעים באין: על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבועת שוא, ועל גילוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגזל, ועל צרות העין. על לשון הרע, דכתיב: +תהלים ק"א+ מלשני בסתר רעהו אותו אצמית.

רש"י מסכת ערכין דף טז עמוד א

דמיתאמרא באפי תלתא - שהבעלים אמרוה בפני ג' המגלה אותה אינו לשון הרע שזה גילה תחלה דעתו שאם מגלה אותו אינו חושש דמידע ידע דסופה להגלות דחברך חבירא אית ליה וזה מגלה לחבירו וזה לחבירו עד שיודע.

תוספתא מסכת פאה פרק א

אלו הדברים נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא על ע"ז ועל ג"ע ועל שפיכת דמים ועל לשה"ר כנגד כולם.

תלמוד ירושלמי מסכת פאה פרק א הלכה א

אזהרה ללשון הרע מניין ונשמרת מכל דבר רע אמר רבי לא תני רבי ישמעאל לא תלך רכיל בעמך זו רכילות לשון הרע תני ר' נחמיה שלא תהא כרוכל הזה מטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה אמר רבי חנינא בוא וראה כמה קשה הוא אבק לשון הרע שדברו הכתובים דברי בדאי בשביל להטיל שלום בין אברהם לשרה ותצחק שרה בקרבה לאמ' אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדני זקן ולאברהם אינו אומר כן אלא למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלה ואני זקנתי ואדני זקן אין כתיב כאן אלא ואני זקנתי אמר רבן שמעון בן גמליאל בוא וראה כמה קשה אבק לשון הרע שדיברו הכתובים דברי בדאי כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו הה"ד ויצו את יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' ולא אשכחן דפקד כלום רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן מותר לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת ומה טעם ואני אבוא אחריו ומלאתי את דבריך.

תלמוד בבלי מסכת כתובות מ"ו א'

תניא, אזהרה למוציא שם רע מניין, א"ר אלעזר, לא תלך רכיל

...

הרי זו אזהרה לב"ד שלא יהיה רך לזה וקשה לזה.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין ל' א - 'ל"א א':

היו שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב כותבים זכאי, משום לא תלך רכיל:

...

ת"ר. מניין שלא יאמר הדיין הרי אני מזכה וחבירי מחייבין, אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי ת"ל לא תלך רכיל

מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מס' דכספא פרשה כ ד"ה לא תשא
לא תשא שמע שוא. הרי זה אזהרה למקבל לשון הרע; דבר אחר, הרי זה אזהרה לדיין שלא ישמע מבעל דין, עד שיהא בעל דינו עמו, שנאמר עד האלהים יבא דבר שניהם

מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מס' דכספא פרשה כ
מדבר שקר תרחק. הרי זו אזהרה למדבר לשון הרע.

ספרא מצורע פרשה ה

ידקדק הכהן כיצד בא הנגע לביתו, לאמר יאמר לו הכהן דברי כיבושים בני אין הנגעים באים אלא על לשון הרע שנאמר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות, זכור את אשר עשה ה' למרים, וכי מה ענין זה לזה אלא מלמד שלא נענשה אלא על לשון הרע. (ח) והלא דברים קל וחומר ומה אם מרים שדברה שלא בפניו של משה כך, מדבר גנאי של חבירו בפניו על אחת כמה וכמה.

IV. How bad is it?

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיח עמוד א

ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה: כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר בחבירו - ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר + שמות כב + לכלב תשלכון אתו וכתיב בתריה + שמות כג + לא תשא שמע שוא וקרי ביה לא תשיא.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נו עמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שאמר דוד למפיבשת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה לו: רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה. אמר רב יהודה אמר רב: אילמלי לא קיבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה זרה, ולא גלינו מארצנו.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ז עמוד ב

אמר רבי שמעון בן פזי: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע, שנאמר + משלי כ"ה + רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר.

מסכת דרך ארץ פרק היוצא הלכה יג

מספרי לשון הרע אין להם חלק לעולם הבא.

V. Conflicting values

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ק עמוד ב

דכתיב לא תעיל דווא בלבך דגברי גיברין קטל דווא - הא שלמה אמרה: + משלי י"ב + דאגה בלב - איש ישחנה. רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: ישיחנה מדעתו, וחד אמר: ישיחנה - לאחרים

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיג עמוד ב

שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי. כי הא דטוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא. נגדיה לזיגוד. אמר ליה: טוביה חטא וזיגוד מינגד? אמר ליה: אין, דכתיב + דברים יט + לא יקום עד אחד באיש ואת לחודך אסהדת ביה - שם רע בעלמא קא מפקת ביה.

VI. Rishonim

רמב"ם הלכות דעות פרק ז

הלכה א

המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלך רכיל בעמך, ואע"פ שאין לוקין על דבר זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך, צא ולמד מה אירע לדואג האדומי.

הלכה ב

אי זהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה ואומר כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם, יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע, והוא המספר בגנות חבירו אע"פ שאומר אמת, אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו, אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכך וכך היו אבותיו וכך וכך שמעתי עליו ואמר דברים של גנאי, על זה אמר הכתוב יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות/+. השגת הראב"ד/ אבל בעל לשון הרע שיושב ואומר כך עשה איש פלוני. א"א לא אלא קשה הראשון מן השני שהראשון הוא תליתאי והורג נפשות והשני תנין ואינו הורג אלא את עצמו, כינה זאת+.

הלכה ג

אמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא, עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם, ועוד אמרו חכמים כל המספר בלשון הרע כאילו כופר בעיקר, שנאמר אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו, ועוד אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת: האומר, והמקבלו, וזה שאומר עליו, והמקבלו יותר מן האומר.

הלכה ד

ויש דברים שהן אבק לשון הרע, כיצד מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה, או שיאמר שתקו מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים האלו, וכל המספר בטובת חבירו בפני שונאיו הרי זה אבק לשון הרע שזה גורם להם שיספרו בגנותו, ועל זה הענין אמר שלמה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו, וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש כלומר שאינו מדבר בשנאה, הוא ששלמה אמר בחכמתו כמתלהלה היורה זקים חצים ומות ואמר הלא משחק אני, וכן המספר לשון הרע דרך רמאות והוא שיספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה שדבר לשון הרע הוא אלא כשממחין בו אומר איני יודע שדבר זה לשון הרע או שאלו מעשיו של פלוני.

הלכה ה

אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו, והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע, ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר.

הלכה ו

כל אלו הם בעלי לשון הרע שאסור לדור בשכונתם וכל שכן לישב עמהם ולשמוע דבריהם, ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע לבד.

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כא הלכה ז

אסור לדיין לשמוע דברי אחד מבעלי דינין קודם שיבא חבירו או שלא בפני חבירו, ואפילו דבר אחד אסור שנאמר שמוע בין אחיכם, וכל השומע מאחד עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא שמע שוא ובכלל לאו זה אזהרה למקבל לשון הרע ומספר לשון הרע ומעיד עדות שקר, וכן בעל דין מזהר שלא ישמע דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו, וגם על זה וכיוצא בו נאמר מדבר שקר תרחק.

רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טז הלכה י

הצרעת הוא שם האמור בשותפות כולל עניינים הרבה שאין דומין זה לזה, שהרי לובן עור האדם קרוי צרעת, ונפילת קצת שיער הראש או הזקן קרוי צרעת, ושינוי עין הבגדים או הבתים קרוי צרעת, וזה השינוי האמור בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת בשותפות השם אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע, שהמספר בלשון הרע משתנות קירות ביתו, אם חזר בו יטהר הבית, אם עמד ברשעו עד שהותף הבית משתנין כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוכב עליהן, אם חזר בו יטהרו, ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנין הבגדים שעליו, אם חזר בו יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנה עורו ויצטרע ויהיה מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע, ועל עניין זה מזהיר בתורה ואומר השמר בנגע הצרעת זכור את אשר עשה י"י אלהיך למרים בדרך, הרי הוא אומר התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה שהיתה גדולה ממנו בשנים וגידלתו על

ברכיה וסכנה בעצמה להצילו מן הים והיא לא דברה בגנותו אלא טעתה שהשותו לשאר נביאים והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו שנאמר והאיש משה ענו מאד ואע"פ כן מיד נענשה בצרעת קל וחומר לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות. לפיכך ראוי למי שרוצה לכוין אורחותיו להתרחק משיבתן ומלדבר עמהן כדי שלא יתפס אדם ברשת רשעים וסכלותם, וזה דרך ישיבת הלצים הרשעים בתחילה מרבין בדברי הבאי כענין שנאמר וקול כסיל ברוב דברים, ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים כענין שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק, ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם כענין שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דברים ומתעתעים בנביאיו, ומתוך כך באין לדבר באלהים וכופרין בעיקר כענין שנאמר ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על י"י אלהיהם, והרי הוא אומר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ מי גרם להם לשית בשמים פיהם לשונם שהלכה תחילה בארץ, זו היא שיחת הרשעים שגורמת להן ישיבת קרנות וישיבת כנסיות של עמי הארץ וישיבת בתי משתאות עם שותי שכר, אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה, לפיכך הקדוש ברוך הוא עוזר על ידן ומזכה אותן בה, שנאמר אז נדברו יראי י"י איש אל רעהו ויקשב י"י וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי י"י ולחושבי שמו. סליקו להו הלכות טומאת צרעת.

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה שא

והמצוה הש"א היא שהזהירנו מרגל והוא אמרו (קדושים יט) לא תלך רכיל בעמך. אמרו (ספרא) לא תהא רך בדברים לזה וקשה לזה דבר אחר לא תהא כרוכל מטעין דברים והולך. ובכלל לאו זה האזהרה מהוצאת שם רע (כתוב' מו. ועפ"ז מדעות ה"ב:)

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ג

רז והרביעי - אם ישוב בעל הלשון בתשובה צריך לבקש מחילה לאשר מוצק לו מזעם לשונו,

ריא והנה כת מספרי לשון הרע נחלקה לששה חלקים: החלק הראשון - כאשר יתן מום באדם והמום לא יהיה בו, פעמים תחת יופי יתן דופי.

ריד החלק השני - המספר לשון הרע וירחק בו מדבר שקר.

רטז והמספר לשון הרע שתים הנה קוראותיו: הנזק והבושת אשר יגרום לחבירו, ובחירתו לחייב ולהרשיע את חבירו ושמתו לאידם.

רכב החלק השלישי - הולך רכיל. והוזהרנו על זה מן התורה, שנאמר (ויקרא יט, טז): "לא תלך רכיל בעמך". וגם זה נקרא לשון הרע, והוא בכלל כת מספרי לשון הרע, כמו שזכרו רבותינו זכרונם לברכה על דואג האדומי שהיה בעל לשון הרע כי הגיד לשאול ויאמר לו: בא דוד אל בית אחימלך (תהלים נב).

רכו החלק הרביעי - אבק לשון הרע.

רכט החלק החמישי - נבלות הפה.

רלא החלק השישי - נרגן.

ספר החינוך מצוה רלו ד"ה שנמנענו מן

שנמנענו מן הרכילות, שנאמר [ויקרא י"ט, ט"ז] לא תלך רכיל. והענין הוא שאם נשמע אדם מדבר רע בחבירו, שלא נלך אליו ונספר לו פלוני מדבר כך וכך, אלא אם כן תהיה כונתנו לסילוק הנזקין ולהשבית ריב. ואמרו זכרונם לברכה בפירוש רכיל, רך לזה וקשה לזה. דבר אחר, לא תהא כרוכל. מטעין דברים והולך.

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רפא

והמצוה הרפ"א היא שהזהיר השופט שלא לשמוע דברי אחד מבעלי הדין שלא בפני בעל דינו והוא אמרו יתעלה

(משפט' כג) לא תשא שמע שוא. שברוב אמנם יהיו דברי הבעל דין שלא בפני בעל דינו שוא, והזהיר השופט משמוע אותם הדברים כדי שלא תכנס לנפשו צורה אין יושר לה ולא אמתות. ולשון מכילתא לא תשא שמע שוא אזהרה לדיין שלא ישמע מבעל דין עד שיהא בעל דינו עמו אזהרה לבעל דין שלא ישמיע את דבריו לדיין עד שיהא חבירו עמו. ולהזהיר מזה הענין בעצמו אמר (שם) מדבר שקר תרחק כמו שהתבאר ברביעי משבועות (לא א). ובכלל לאו זה גם כן אמרו אזהרה למספר לשון הרע ומקבל לשון הרע ומעיד עדות שקר, כמו שהתבאר במכות (כג א.):

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק א משנה טז

...ואני אומר, כי הדיבור יתחלק לפי חיוב תורתנו לחמשה חלקים: מצווה, ואסור, ומאוס, ואהוב, ומותר.

...והחלק השני, הוא הדיבור אשר נאסר, והזהר ממנו, כעדות שקר וכזב ורכילות ומלשינות וקללה, ופסוקי התורה יורו על זה החלק, וממנו נבלות פה ולשון הרע...

...והואיל וזכרנו לשון הרע בחלק הדיבור האסור, הרי אני מבארו, ואזכור בו קצת מה שזכרו, והואיל ובני אדם בו בעוורון עצום, והוא הקשה שבעבירות אצל בני אדם תמיד, וכל שכן במה שאמרו החכמים שאבק לשון הרע לא ינצל האדם ממנו בכל יום, ולוואי שלא יהיה לשון הרע עצמו. ולשון הרע הוא סיפור רעות בני האדם ומומיהם, ולהחסיר אדם מישראל באיזה אופן שיהיה מן ההחסרה, ואפילו היה חסר כמו שזכר, לפי שאין לשון הרע שיכזב על אדם ויחס לו מה שלא עשה, לפי שזה ייקרא מוציא שם רע על חברו, ואמנם לשון הרע - גינוי האדם אפילו במעשיו אשר עשה באמת. ואשר יאמר אותו - חוטא, ואשר ישמע אותו - חוטא, אמרו: "שלושה לשון הרע הורגת, האומרו והשומעו ושואמרין עליו", ואמרו: "המקבלו יתר מן האומרו". ואבק לשון הרע הוא הרמיזה למומי האדם מבלי לבאר. אמר שלמה ברמיזה, ובהיות הרומז מראה שאין לו ידיעה במה שהובן מדבריו, ושלא התכוון לזה אלא התכוון לענין אחר, אמר: +משלי כו יח+ "כמתלהלה היורה [זקים] חצים) זקים) ומות... ואמר הלא משחק אני". וכבר שיבח איש מן החכמים כתב איש סופר שהוצג לפניהם במושב גדול, וגינה הרב את מי ששיבח כתב זה הסופר, ואמר לו: כלך מלשון הרע, רצונו לומר: שאתה תגרום לו גנות בשבחך אותו בהמון, ומהם מי שאוהבו ומהם מי ששונאו, ויצטרך השונאו כשישמע שבחו לזכור רעותיו. וזו תכלית הריחוק מלשון הרע. ולשון המשנה: "לא נחתם גזר דין על אבותינו אלא על לשון הרע", רצונו לומר: מעשה המרגלים, אשר אמר בהם: +במדבר יג, לב+ "ויוציאו (את) דבת הארץ" וכו', ואמרו עליהם השלום: אם אלו, אשר הוציאו שם רע על העצים ועל האבנים בלבד, התחייבו מה שהתחייבו מן העונש, מי שמדבר בגנות חברו על אחת כמה וכמה. ולשון התוספתא: "שלושה דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא: עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, ולשון הרע כנגד כולם". ואמרו בתלמוד, שבא בחטא עבודה זרה ענין הגדול, והוא אומרו: +שמות לב לא+ "אנא חטא העם הזה חטאה גדולה", ובא בחטא גילוי עריות גם כן לשון הגדול, והוא אומרו: +בראשית לט ט+ "ואיך אעשה הרעה הגדולה, ובא בחטא שפיכות דמים לשון הגדול גם כן, והוא אומרו: +בראשית ד יג+ "גדול עוונני מנשוא", ובא בלשון הרע לשון הגדולות, רצונו לומר שהוא כמו שלושתם, והוא אומרו: +תהלים יב ד+ "לשון מדברת גדולות". ודיברו בזה החטא הארור הרבה מאד מאד, וסוף מה שאמרו שכל המספר בלשון הרע כפר בעיקר, שנאמר: תהלים יב ה+ "אשר אמרו ללשונו נגביר" וכו'. ואמנם סיפתי קצת מה שסיפרו בזה החטא, ואף על פי שהארכתי, כדי שיתרחק ממנו האדם כמה שיוכל, וישים מטרתו השתיקה מזה החלק מן הדיבור.

ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק ג משנה יג

סייג לחכמה שתיקה - במה אנן קיימין, אי בשתיקה מדברי תורה, הרי כבר כתיב והגית בו וגו', אי בשתיקה מרכילות ולשון הרע וקללה, דאורייתא נינהו. הא אינו מדבר אלא בשתיקה מדברי הרשות שבין אדם לחברו, שיש לו לאדם למעט הדבור בהם כל מה שאפשר.

שולחן ערוך חושן משפט סימן ח סעיף ה

אף בשליח ב"ד אסור לנהוג קלות ראש; והמצער, יש רשות לבית דין להכותו מכת מרדות. והשליח נאמן כשנים להעיד שביזוהו, כדי לנדותו. הגה: והשליח ב"ד יכול להגיד לב"ד, ואין בזה משום לשון הרע (מיימוני פרק כ"ה דסנהדרין וגמרא פ' אלו מגלחין). וכן יוכל בעצמו לעשות דין במסרבו, להכותו, וכן אם הזיקו (בממונו) פטור